

İstanbul'daki Yaşlı Nüfusun Pandemi Sürecindeki Dayanıklılık Kaynakları

*

Esra Kaya Erdoğan¹
ORCID: 0000-0002-2673-6855

Öz

Bu çalışma, İstanbul'da yaşayan 65 yaş ve üzerindeki nüfusun COVID-19 pandemisine karşı toplumsal dayanıklılık kaynaklarını ve bu grubun pandemi gibi bir toplumsal kriz ile baş etme mekanizmalarını irdelemektedir. Veri setinin elde edildiği saha çalışması nicel ve nitel olarak karma yöntem ile uygulanmıştır. Nicel veri, İstanbul'un farklı ilçelerinde farklı gelir gruplarının yoğunlaştığı mahallelerde 65 yaş ve üzerindeki kadın ve erkeklerden oluşan 502 katılımcıya 95 sorudan oluşan tam yapılandırılmış soru kâğıdı ile elde edilmiştir. Araştırmanın nitel verisi, tam yapılandırılmış soru kâğıdının uygulandığı kişiler arasındaki 50 kişiyle yapılan mülakatlara dayanmaktadır. Bu makalenin amacı doğrultusunda araştırmanın toplumsal dayanıklılık ve baş etme mekanizmalarını içeren bulgularına odaklanılmıştır. Bu bağlamda, 65 yaş ve üzerindeki nüfus için dayanıklılık kaynakları arasında temel olarak aile ilişkileri, yerel ve toplumsal aktörler ve bu kuşağın sahip olduğu sosyal güvence ve ekonomik birikimlerin yer aldığı görülmüştür. Özellikle kamusal ve kurumsal desteklerin zayıf olduğu pandemi sürecinde, yaşlı nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılamasında ve pandemide büyük sosyal yıkımlar yaşamamasında bu mekanizma ve aktörlerin kritik düzeyde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, yaşlı nüfus, COVID-19 pandemisi, dayanıklılık

¹ Dr. Öğr. Görevlisi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü,
E-posta: esrakayaa@gmail.com

Resilience Resources of the Elderly Population in Istanbul During the Pandemic

*

Esra Kaya Erdoğan²
ORCID: 0000-0002-2673-6855

Abstract

This study examines the sources of social resilience of the population aged 65 years and older living in Istanbul against the COVID-19 pandemic and the coping mechanisms of this group during a social crisis such as a pandemic. The field study from which the veri were obtained was implemented using a mixed quantitative and qualitative method. Quantitative data were obtained using a fully structured questionnaire consisting of 95 questions for 502 participants, consisting of men and women aged 65 years and older, in neighborhoods where different income groups are concentrated in different districts of Istanbul. The qualitative data of the research were based on interviews with 50 respondents to whom the fully structured questionnaire was administered. For the purpose of this article, we focus on the research findings on social resilience and coping mechanisms. In this context, the sources of resilience for the population aged 65 years and older are mainly family relationships, local and community actors, and the social security and economic savings of this generation. It is understood that these mechanisms and actors are critically effective in meeting the basic needs of the elderly population and preventing major social disruptions during the pandemic, especially during the pandemic process when public and institutional supports are weak.

Keywords: *Istanbul, elderly population, COVID-19 pandemic, resilience*

---

² Assistant Professor, Istanbul Yeni Yüzyıl University, Department of Psychology, E-mail: esrakaya@gmail.com

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü'nün (World Health Organization, WHO) erişebildiği resmi kayıtlara göre, bugüne kadar COVID-19 salgını nedeniyle dünya çapında yedi milyona yakın kişi vefat etti. Türkiye'deki vefat sayısı yaklaşık 40 bin kişi buldu (WHO, 2023a). Üçüncü yılında acil durum olmaktan çıkarılan (WHO, 2023b) salgın, milyonlarca insanın can kaybı ve izleri süren sağlık sorunlarının yanı sıra, küresel ve yerel ölçekte, ekonomik, sosyal ve mekansal düzlemin yıkımı ve yeniden inşası denkleminde yaşandı.

Küresel pandemi sürecinde insanlığın %99'unun geliri azalırken en zengin 10 kişinin serveti ikiye katlandı (OXFAM, 2022a, s.7). Birçok kurum ve araştırmanın ortaya koyduğu sosyal ve ekonomik bir kriz olarak yaşanan pandemi (Azevedo, Hasan, ve Goldemberg, 2020, s.6; OECD, 2021; ILO, 2020; United Nations, 2020) farklı grupların mevcut eşitsizliklerine eklenen bir eşitsizlik biçimi olarak yaşandı. Bir başka deyişle pandemi ile ortaya çıkan tahribat olağan dışı ve geçici bir durum olmaktan ziyade süregelen eşitsizlikleri radikal ve hızlı bir şekilde açığa çıkararak daha da derinleştirdi (OXFAM, 2022b, ss.2-5).

Türkiye'nin pandemi ve sonrasındaki deneyimi de benzer şekilde tecrübe edildi. 2020 yılı öncesine ait bazı veriler geniş kesimler cephesinde refah koşullarının geriye doğru gittiğini ve zorlaştığını gösteriyordu. 2002'de tek kişinin gelirine bağlı olarak geçinen dört kişilik haneler oranı %66 iken bu oran 2018 Türkiye'sinde %39'a kadar düştü, iki kişinin gelir getirdiği haneler ise %26'dan %42'ye çıktı. (Işık, 2022, s.330). 2015 yılından bugüne 15-24 yaş grubunda yer alan yükseköğrenim mezunu gençler arasında işsizlik oranı %30'un altına düşmedi (Erdoğan- Kaya, 2021, ss.16-17). 2014 yılı sonrasında her yıl ekonomik büyümeye rağmen gelir dağılımı eşitsiz biçimde gerçekleşti. (Işık, 2022, s.128). 2019 yılında pandemi ve ardından yaşanan yüksek enflasyonist ortam ile bu tablo kalıcı olarak derinleşti (İPA, 2022, ss.51-52). İstanbul'da pandemi döneminde bazı sektörlerde yavaşlama, işyeri kapatmaları ve işe yerleştirme oranları düşerek işsizlik oranları ve gelir kayıpları artarken, sosyal yardımlara muhtaç kişi sayısı da çoğaldı (İstanbul İstatistik Ofisi, 2020, ss.24-26). Ancak diğer taraftan bazı sektörlerde yüksek karlılık oranları ve yeni çalışma rejimi uygulamaları hayata geçti. Salgının ilk altı ayı içinde karlılıkların açıklayan küresel şirketler "büyük ve çok sayıda olan ofislerini azaltacakları, esneklik politikasını güncelledikleri, fiziksel ayak izi yerine küresel düzeyde

yeni yeteneklerle çalışma fırsatı bulacakları” gibi gerekçelerle (Henry, 2021) çalışma mekanını ve zamanını tartışmaya açarak evden ya da dönüşümlü çalışmaya geçtiklerini açıkladı. Türkiye’de de 2020 yılının sonbaharından sonra birçok kurumsal şirket uzaktan çalışma ya da dönüşümlü (remote) /hibrit (yarı evde yarı ofiste çalışma) çalışma modeline geçiş yapacağını ilan etti (Karahana, 2021). Salgının süregelenliğinden bağımsız olarak evden/uzaktan çalışma süreçleri ve ilişkileri kalıcılaştı. COVID-19 salgını sadece toplumsal sağlığı ve sağlık sistemini etkileyen bir vaka değildi. Salgın öncesinde var olan eşitsizlik temelli gerilim ve çatlaklar yeni formlar kazanarak gün yüzüne çıktı ve derinleşti. Diğer taraftan teknoloji/bilimsel araştırmalar gibi bazı alanlardaki potansiyel ve eğilimler sıçramalı bir biçimde yükselişe geçti.

COVID-19 salgın hastalığı, Türkiye’nin yakın tarihinde yaşamadığı, dolayısıyla kolektif-toplumsal hafızasında yer almayan yeni ve çok bulaşıcı bir hastalık olması nedeniyle, toplumsal olarak hazırlıklı olmadığımız bir afet olarak karşımıza çıktı. Dünya bilim camiasının tahminlerine göre gezegenimiz bu tür salgınlarla yine karşılaşacak. Ancak günümüzdeki yeni küresel hareketlilikler ve yoğun mekânsal dinamikler dikkate alındığında sahip olduğumuz bireysel dayanıklılığımızın tek başına yeterli olmayacağı aşikâr. Salgının yaşamı ve toplumsal-ekonomik-kültürel-mekânsal bütün ilişkileri tehdit eden bir biçime bürünmesi ve bu tehdidin artık modern dünyanın bir gerçeği olması konunun önemini gösteriyor. Bu ve bundan sonraki olası yeni salgın hastalıklar/ salgınlar gerçeği karşısındaki güçlü ve zayıf yanların tespiti, potansiyel dayanıklılık kaynaklarının ortaya çıkarılması ve bir mücadele stratejisi kapsamında analiz edilmesi önem taşıyor.

COVID-19 salgını bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özellikle ekonomik faaliyetler ve nüfus yoğunluğu açısından gelişmiş kentleri daha fazla etkiledi. Bu kentlerin başında 16 milyona yaklaşan nüfusu ve dünyanın gelişmiş ülke metropollerleriyle kıyaslandığında belli ilçelerinde kilometre kareye düşen nüfusun oldukça yoğun olduğu İstanbul gelmektedir (Başer, 2020). İstanbul aynı zamanda Türkiye ekonomisinin, kültür ve sanatının kalbi konumunda bir kenttir. Tıpkı, New York, Milano, Londra ve Paris’te olduğu gibi İstanbul’da da COVID-19, bir yandan insan sağlığı ve yaşamını diğer kentlere göre daha şiddetle tehdit ederken, diğer yandan da ekonomik faaliyetleri, toplumsal ilişkileri ve kentin son derecede canlı ve hareketli gündelik yaşamını dramatik biçimde bozmuştur. Bu süreç,

toplumun farklı niteliklere sahip farklı sosyal gruplarını (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir durumu, çalışma durumu, kültürel alışkanlıklar, bedensel-ruhsal sağlık durumu, mekânsal koşullar gibi) farklı derecelerde etkilemiştir.

İstanbul'un nüfusu Türkiye'nin genel nüfusunun yaşlanma hızından bir miktar daha yavaş olsa da (hala genç işgücü göçü aldığı için) hızla yaşlanmaktadır. 1960-2002 yılları arasında Türkiye'nin yaşlı nüfusu %628 oranında artmıştır (Arun, 2011, s.114). Yaşlı nüfus oranı açısından dünya sıralamasında 184 ülke arasında 66. sıradadır. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre Türkiye'de 2017'de %8,5 olan yaşlı nüfusu 2002'de %9,9'a yükselmiştir. (TÜİK, 2023). İstanbul'un 65 yaş ve üzeri nüfusunun oranı ise kentin aldığı genç işgücü göçlerine rağmen %6,7'dir (TÜİK, 2023). Ülkelerin ya da kentlerin nüfusu içinde yaşlı nüfus oranının %7'yi aşması demografik olarak yaşlı toplum, %10'u aşması ise çok yaşlı toplum olarak tanımlanmaktadır (Arun, 2016, s.31). Bu tanıma göre Türkiye artık yaşlı/çok yaşlı toplumdur ve İstanbul da yaşlı kent olmuştur. Türkiye'nin yaşlanma hızı ise, dünyada yaşlı nüfus oranının %26 ile en yüksek olduğu süper yaşlı toplum olarak tanımlanan Japonya'dan daha yüksektir. Arun'a göre (2016, s.31) Japonya'nın 26 yılda geçirdiği yaşlanma sürecini Türkiye 15-20 yıl içinde tamamlayacaktır. TÜİK' in Türkiye'nin 2080 yılı nüfus projeksiyonunda ise yaşlı nüfus oranı %25'in üzerinde gösterilmektedir (TÜİK, 2023). Türkiye'nin kırsal nüfusunun son 70 yıldaki düşüş hızı da dikkate alındığında, Türkiye hızla kentleşmekte ve kentleri de hızla yaşlanmaktadır. Bu durum bu metnin yazıldığı günlerde, sağlık otoriteleri tarafından yeniden farklı versiyonlarının 2023 kış ayları içinde yaygınlaşma ihtimali olduğu söylenen virüsün (WHO, 2023c) ve gelecekte ortaya çıkacak yeni salgınlara hazırlıklı olmanın (GAVI, 2021) gerekliliğini göstermektedir.

Yaşlanan nüfusları nedeniyle Avrupa, ABD ve Japonya'da yaşlılık çalışmaları giderek artarken (Bernard ve Scharf, 2007, ss.1-177; Kunkel ve Whittington, 2014, ss.1-394; Muramatsu ve Akiyama, 2011, ss.425-432), Türkiye'de ise özellikle kentsel yaşlılık çalışmaları oldukça yenidir ve dolayısıyla salgın sürecinin ilk aşamalarında sınırlı sayıdaydı (Arun, 2018: 42). Bu nedenle kentlerdeki yaşlı nüfusa dair ciddi bir araştırma ve veri eksikliği bulunmaktaydı. Yaşlı bakım evleri, yaşlılar evi, huzurevi gibi kurumlarda değil de kendi sosyal çevresinde yaşayan yaşlılara dair veriler daha da azdı. Bu kapsam ve yaklaşımla İstanbul'da yaşayan 65 yaş ve üzeri kadın ve erkeklerin yaşadığımız salgın sürecindeki kişisel deneyimleri merkeze alınarak dayanıklılık/kırılganlık unsurlarını belirleyecek bir araştırma tasarlanmıştır.

COVID-19 salgınında bilim insanları ve kamu yöneticileri en önemli risk grubunda olan 65 yaş ve üzeri nüfusu etkilemiş ve ona odaklanılmıştır. Ancak, bu çalışmanın da benimsediği gibi, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin homojen bir riskli yaş grubu olarak değil, koşullu riskli yaş grubu olarak ele almak gerekmektedir. Bu sayede salgının bütün 65 yaş ve üzeri bireyleri aynı derecede etkilememesinin arkasındaki toplumsal, ekonomik, mekânsal, kültürel, ailesel ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin nedenler ortaya çıkarılabilir. Bu makale İstanbul'da 65 yaş ve üzerindeki nüfusun COVID-19 pandemisi deneyimini irdelemeye yönelik olarak yürütülen araştırma projesinin³ ve veri setinin bir bölümünü içermektedir.

Yöntem

Araştırma döneminde İstanbul'daki yaşlıların toplumsal yaşam içindeki konularına dair elimizde yeterli veri bulunmadığı için benimsenen yöntemsel çerçeve, olgunun anlaşılmasındaki yaygın sayısal verinin toplanması (extensive/tarama) ve yoğun-derinlemesine verinin toplanmasına (intensive/odaklanma) imkân veren karma bir yöntemsel yaklaşımdır (Neuman, 2010, s.223). Nicel verinin toplanmasında İstanbul'un farklı ilçelerinde farklı gelir gruplarının yoğunlaştığı mahallelerde 65 yaş ve üzerindeki kadın ve erkeklerden oluşan 502 katılımcıya 95 sorudan oluşan tam yapılandırılmış soru kâğıdı uygulanmıştır. Nitel veri ise proje ekibi tarafından tasarlanan yarı yapılandırılmış soru kâğıdı aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmeler katılımcıların tercihleri doğrultusunda ağırlıkla yüz yüze veya telefon görüşmeleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Nitel verinin toplanmasında görüşme yapılan 50 kişinin tamamı nicel araştırmaya katılan kişilerden oluşmaktadır. Salgının canlı bir süreç olarak deneyimlendiği bu dönemde tam yapılandırılmış soru kâğıdı ile toplanan sayısal veriyi irdelemek, sayısal verinin sunduğu genel tablodaki süreç ve ilişkileri analiz etmek üzere görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Nicel araştırma kapsamında dokuz ana başlıkta sorgulamalar yapılmıştır. Bunlar; demografi, ekonomik statü, yaşanan konut ve hane halkı yapısı, genel sağlık durumu (zihinsel-bedensel), (pandemi sürecindeki) gündelik yaşam ve alışkanlıklar, kentsel hizmetlere erişim, salgın deneyimi (aldıkları önlemler, hastalığa yakalanma durumu v.b.), sokağa çıkma

³ "İstanbul'da Yaşlı Nüfusun COVID-19 Deneyiminin Analizi ve Yaşlılar İçin Bir Toplumsal Dayanıklılık Ölçütünün Geliştirilmesi Projesi" isimli TÜBİTAK projesi.

yasaklarındaki deneyim, internet ve teknoloji kullanımınıdır. Nitel araştırmada kullanılan form, tam yapılandırılmış soru formundaki çerçeve paralelinde şekillendirilerek, şu tematik bölümler yer almıştır. Kapatılma sürecindeki gündelik yaşam alışkanlıkları ve pratiklerinin dönüşümü (kişisel-hane düzeyinde), temel ihtiyaçların tedarigi ve tedarik süreçlerinde aktör/mekanizmaların neler olduğu, sosyal ve kurumsal destekler, dışlanma ve yalnızlaşma, internet ve teknoloji kullanımı. Nicel araştırmadan çıkan ilk bulgular ekseninde, nitel çalışmada bu deneyimde etkili olan olay, aktör, süreç ve etkileşimlerin neler olduğuna yönelik çıkarımlar yapılarak, farklılıklar ve benzerlikler irdelenmiştir (Neuman, 2010, ss.659-663). Bu makalede ise çalışmanın hedefi doğrultusunda araştırma projesinin kapsadığı tema ve analizlerin tümüne değinilmeyecektir. Çalışmanın sınırları kapsamında, 65 yaş üstü nüfusun örneklem profili ile dayanıklılık kaynakları arasındaki bağ nedeniyle, sosyo-demografik özellikler, hane halkı yapısı ve sosyo-ekonomik veriler sunulacaktır. Nitel veriler de araştırma kapsamındaki benzer seçimle temsil kapasitesi güçlü alıntılara başvurulurken paylaşılacaktır.

Örneklem

Yaygın/sayısal veri 95 sorudan oluşan tam yapılandırılmış soru kâğıdı ile toplanmıştır. Araştırmanın bu ekseninde araştırmanın evrenini İstanbul'daki 65 yaş ve üzeri kadın ve erkek nüfus oluşturmaktadır. Bu evren içinden seçilen örneklem için iki temel kriter kullanılmıştır. Birinci kriter Sağlık Bakanlığının yayınlamış olduğu güncel COVID-19 vakası mekânsal dağılım haritalarındaki yoğunluk oranları, ikincisi ise İstanbul'da 65 yaş ve üzeri nüfusun mekânsal yoğunluğudur. Bu iki ana kritere bağlı olarak İstanbul'un üç bölgesinden (Haliç'in solu, Haliç'in sağ ve Anadolu yakası) 10 farklı ilçedeki (Ataşehir, Bayrampaşa, Büyükçekmece, Esenler, Kadıköy, Kartal, Maltepe, Pendik, Sarıyer, Üsküdar) 80 mahallesinde farklı sosyo-mekansal niteliklere ve refah düzeyine sahip kişilerle çalışma gerçekleştirilmiştir.

Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde İstanbul'un nüfusunun mahallelere dağılımındaki ortalama temel alınarak 502 katılımcıya⁴ tam ya-

⁴ Araştırmanın başladığı 2020 Temmuz ayında İstanbul'un nüfusu 15.500.000'de sabitlenmiş ve mahalle sayısı olan 964'e bölünerek İstanbul'da ortalama mahalle büyüklüğü 16.078 olarak kabul edilmiştir. İstanbul'u mahalle nüfus ortalaması olan 16.078 üzerinden araştırmanın gerçekleştirildiği 80 mahalledeki kişi sayısı 1.286.240 kişi olarak hesaplanmıştır. İstanbul'da 65 ve üstü yaş

pılandırılmış soru kâğıdı uygulanmıştır. 502 kişiden toplanan verinin yanında, 50 kişi ile de derinlemesine mülakat yapılmıştır. Görüşme yapılan kişi sayısı sayısal örneklem miktarının % 10'u olarak araştırma projesinin tasarımı aşamasında belirlenmiştir. Nitel görüşme grubunun oluşturulmasında; yaş grubu, medeni durum, çalışma durumu, hane halkı geliri, eğitim durumu, çocuk sahipliği ve hane yapısı dağılımında her bir alt öz niteliğin temsil edilmesi önemsenmiş ve sağlanmıştır. Böylece nitel grup kendi içerisinde ayrıca oranlanmamış, nicel araştırmaya katılan örneklemle paralel bir dağılım ve temsil söz konusu olmuştur. Yalnızca, mülakatlara katılan grubun eğitim düzeyi nicel örneklemden yüksek çıkmıştır. Pandemi koşulları nedeniyle, daha önce belirttiğimiz gibi, mülakatların bir bölümü uzaktan araçlar ile (ağırlıklı olarak telefon destekli olarak) gerçekleştirilmiştir. Grubun nicel örneklemden seçilmesi gereğince, katılımcılar kendini ifade etme motivasyonu yüksek ve dijital araçları kullanma yetkinlikleri güçlü kişilerden oluşmuştur. 65 yaş üstü nüfus içinde, dijital sermayesi (dijital yetkinlik ve dijital sahiplik) düzeyi ile eğitim-kültürel-maddi sermaye arasında güçlü bir bağ bulunduğu için (Binark, 2020, s.177) bu grubun eğitim düzeyi de bir sonuç olarak nicel örneklemden daha yüksek çıkmıştır.

Verinin toplanması ve analizi

Soru formu 2020 Temmuz ayı itibariyle uygulanmaya başlanmıştır. 31 anketten oluşan pilot çalışmadan sonra soru formunda ihtiyaç duyulan küçük revizyonlar yapılarak form son haline getirilmiştir. Salgın koşullarının devam etmesi nedeniyle sayısal verinin toplanmasına öncelik verilmiş, verinin büyük bir kısmı yaz aylarında toplanarak saha çalışması Ekim ayında tamamlanmıştır. Anket uygulamasının %10'luk diliminin gerçekleşmesiyle nitel görüşmelere başlanmış daha önce bahsedildiği gibi mülakatlarda sayılarla izah etme olanağı olmayan süreç ve ilişkiler irdelenmeye çalışılmıştır. Nitel verinin toplanmasında aydınlatılmış onam formları doğrultusunda, anonimleştirilerek ses kaydı kullanılmış, verinin dökümü tam deşifre ile gerçekleşmiştir. Anket uygulamasında elde edilen verilerin analizinde SPSS v.25 programına, niteliksel veri de ise NVIVO programına başvurulmuştur.

---

gruplarının toplam nüfus içindeki oranı 7,3'tür. Bu durumda çalışacağımız sahada toplam 90,036 kişi 65 yaş ve üstü yaş grubundadır. Tam yapılandırılmış soru kâğıdı ile görüşme yapılacak örneklem miktarı bu sayı üzerinden her 180 yaşlıda 1 görüşme olarak hesaplanarak 500,2 sayısına ulaşılmıştır.

Bulgular

Pandemi boyunca hastalık hakkında bilgilendirme, sağlık, ekonomik kayıplar ve diğer temel ihtiyaçlar gibi yeni koşul ve sorunların karşılanmasında kurumsal-kamusal desteklerin zayıf olması, aile/hane merkezde olmak üzere yerel-toplumsal destek mekanizmaları ile geçmişte sağlanan ekonomik güvence ve birikimlerin birer dayanıklılık kaynağına dönüşmesine yol açmıştır. Araştırma kapsamında ailenin yaşlıların dayanıklılığını sağlayan çok güçlü ve merkezi bir aktör olduğu ortaya çıkmıştır. Salgın sürecinde yaşanan çoklu krizde kamu kurumlarının değil, aile ve sosyal ilişkilerin doğrudan ya da dolaylı olarak devrede olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Aileden sonraki destek mekanizması komşular, akrabalar, mahalle esnafı gibi yakın-yerel toplumsal ilişkilerdir. Son olarak ise güvenceli çalışma rejimi döneminde elde edilen emeklilik gibi sabit gelirlerin, Türkiye’de bir sosyal güvence gibi işlev gören konut sahipliği temel dayanıklılık kaynakları arasındadır. Bu mekanizmaları açıklamadan önce nicel araştırmanın gerçekleştirildiği grubun sosyo-demografik özellikleri, hane halkı bilgileri ve sosyo-ekonomik statülerine dair temel sayısal veriler sunulacaktır. Pandemi sürecinde gelişen bu örneklem grubunun geliştirdiği dayanıklılık kaynakları ve direnç mekanizmaları nihai olarak sosyal ve ekonomik konumları/nitelikleri bağlamında oluşmaktadır. Sunulan veriler betimleyici verilerden oluşmakta aynı zamanda örneklem grubunun profili hakkında da genel bir fikir vermektedir.

Örneklemin sosyo-demografik özellikleri ve hane halkı bilgileri

Katılımcıların temel sosyo-demografik özellikleri irdelendiğinde; nicel veri toplanan katılımcıların yaş ortalaması 71’dir. Katılımcıların yarısı 65-69 yaş aralığındadır. Bu sonuç, saha araştırmasının yürütüldüğü dönemde salgının ve bulaş riskinin artması nedeniyle daha yaşlı katılımcıların yüz yüze temasa mesafeli olmaları nedeniyle oluşmuştur.

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımlarında erkek katılımcıların (%52,8) biraz daha yüksektir⁵.

⁵ Bu durum salgının oluşturduğu toplumsal koşullar ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıntılı yapılandırılmış formun uygulanmasının zaman alması nedeniyle pandemi süresince kadınların hane içindeki iş yüklerinin artmış olmasının bir engel oluşturduğu ve erkeklerin kadınlara göre daha fazla “boş zamana” ve bu tarz bir çalışmaya katılım isteğine daha fazla sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı

Yaş	N	%
65-69	244	49
70-74	134	26,9
75-79	62	12,4
80 ve üzeri	58	11,6
Toplam	498	100

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kadın	235	47,2
Erkek	263	52,8
Toplam	498	100

Eğitim düzeyi dağılımında grubun dörtte birinin (%26,1) herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmadığı görülür. Dönemin eğitim politikalarını ve okullaşma süreçleri paralelinde ilkokul mezunları en büyük (%30,2) grubu oluşturmaktadır. Yükseköğrenim kurumlarını terk etmiş ya da mezun olmuş kişi sayısı genel ortalamadan (%18,3) biraz yüksek çıkmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların eğitim düzeyleri karşılaştırıldığında kadınların eğitim düzeyleri, her öğretim kademesinden erkeklerden daha düşüktür. Bu farkın kadınlar aleyhinde açıldığı kırılımların, herhangi bir okula gitmeyip okuryazar olan (kadınlar; %14,5 – erkekler; %1,1) ve üniversite mezunu katılımcılar (kadınlar; %10,6 – erkekler; %18) arasında oluşması dikkat çekmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların eğitim düzeyine göre dağılımı

Eğitim Düzeyi	N	%
Okuryazar değil	37	7,5
Okuryazar	93	18,8
İlkokul mezunu	150	30,2
Ortaokul mezunu/Ortaokul terk	56	11,3
Lise mezunu/Lise terk	69	13,9
Üniversite terk	9	1,8
Üniversite mezunu	72	14,5
Lisansüstü mezunu	10	2
Toplam	496	100

Tablo 4. Eğitim düzeyine göre katılımcıların cinsiyet dağılımı

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
Okuryazar değil	14,5	1,1
Okuryazar	15,3	21,8
İlkokul mezunu	29,4	31,0
Ortaokul mezunu/Ortaokul terk	10,6	11,9
Lise mezunu/Lise terk	16,6	11,5
Üniversite terk	1,7	1,9
Üniversite mezunu	10,6	18,0
Lisansüstü mezunu	1,3	2,7
Toplam	100	100

Katılımcıların doğum yerleri ile yaşları arasındaki dağılımda dört yaş kırılımında da İstanbul dışında doğanlar %81,6 ile baskın grubu oluştururken, grubun neredeyse tamamı (%96,4) evlidir ya da daha önce evlenmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı evlilik kurumuna dahil olmuş ve bu duruma paralel şekilde %93'ü çocuğu olduğunu belirtmiştir. Anketin uygulandığı zaman diliminde katılımcıların %45,4'ü iki kişilik hanelerde, %17,4'ü ise üç kişilik hanelerde yaşamaktadır. Yalnız yaşayan katılımcıların oranı ise %17,2 gibi azımsanmayacak bir oranda çıkmıştır.

Tablo 5. Katılımcıların doğum yerlerine göre dağılımı

Doğum Yeri	N	%
İstanbul	79	16
İstanbul dışı	404	81,6
Türkiye dışı	12	2,4
Toplam	495	100

Tablo 6. Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımı

Medeni Durumu	N	%
Evli	314	63,1
Bekar	18	3,6
Eşi ölmüş ya da boşanmış	166	33,3
Toplam	498	100

Tablo 7. Katılımcıların hanelerinde yaşayan kişi sayısına göre dağılımı

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	N	%
1	84	17,2
2	222	45,4
3	85	17,4
4	57	11,7
5 ve üzeri	41	8,4
Toplam	489	100

Tablo 8. Katılımcıların çocuk sahipliğine göre dağılımı

Çocuk Sahipliği	N	%
Çocuğu yok	31	6,2
1 çocuk sahibi	66	13,3
2-3 çocuk sahibi	282	56,7
4-5 çocuk sahibi	97	19,5
6 ve üzeri çocuk sahibi	21	4,2
Toplam	497	100

Hane dokusuna bakıldığında, %42,4'ü kendi mülkü ya da kiracısı olduğu, evde eşiyile yaşamaktadır. %21,8'i aynı koşullarda eşi ve çocuklarıyla, %10'u ise çocuklarıyla yaşamaktadır. Nihai olarak örneklem grubunun dörtte üçü (%74,2') eşi ve/veya çocuklarıyla yaşamakta ve çekirdek hane formu baskın formdur. Konutun mülkiyet sahipliğine bakılmaksızın, torunlarıyla aynı evi paylaşan katılımcıların oranı %6,4; yalnız yaşayanlar %17,2 düzeyindedir. Başkasının yanında yaşayanlar küçük bir küme olarak 20 kişiden oluşmaktadır. Bu kümenin yarısı çocuklarının mülkü olan evde yine çocuklarıyla beraber yaşamaktadır. Yaşadıkları konutta kendisine ait ya da eşiyile paylaştığı bağımsız bir odası olan katılımcıların oranı %94,6'dır.

Tablo 9. Katılımcıların yaşadığı ev ve birlikte kalan kişilere göre dağılımı

Yaşadığı Ev ve Evde Kalan Kişiler	N	%
Kendi mülkü olan evde tek başına	63	13,2
Kiracısı olduğu evde tek başına	19	4
Kendi mülkü olan evde eşiyile	174	36,5
Kiracısı olduğu evde eşiyile	28	5,9
Kendi mülkü olan evde eşi ve çocuklarıyla	90	18,9
Kiracısı olduğu evde eşi ve çocuklarıyla	14	2,9
Kendi mülkü olan evde eşi, çocukları ve torunlarıyla	9	1,9
Kiracısı olduğu evde eşi, çocukları ve torunlarıyla	3	0,6

Kendi mülkü olan evde çocuklarıyla	34	7,1
Kiracısı olduğu evde çocuklarıyla	14	2,9
Kendi mülkü olan evde çocukları ve torunlarıyla	15	3,1
Kiracısı olduğu evde çocukları ve torunlarıyla	4	0,8
Kendi mülkü olan evde bakıcısıyla	2	0,4
Kendi mülkü olan evde anne ve/veya babasıyla	2	0,4
Kendi mülkü olan evde akrabalarıyla	3	0,6
Diğer	3	0,6
Toplam	477	100

Tablo 10. Katılımcıların (evdeki) bağımsız oda sahipliğine göre dağılımı

Bağımsız Oda	N	%
Bağımsız bir odası var (eşyle/kendine ait)	470	94,6
Bağımsız bir odası yok	27	5,4
Toplam	497	100

Örneklemin sosyo-ekonomik statü

Katılımcıların sosyo-ekonomik statülerine dair en önemli göstergelerden hemen hemen yarısının (%49,2) bir eve (konuta) sahip olmasıdır. Hiçbir mülke sahip olmayanların oranı %16,5, birden fazla mülkü olanların ise %34,3'tür. Diğer taraftan kendisine ya da haneden başka birine ait otomobil sahipliği sorgulamasında konut sahipliğinin aksine katılımcıların yarısından fazlasının (%58,6) otomobil sahibi olmadığı görülmektedir.

Tablo 11. Katılımcıların mülkiyet sahipliğine göre dağılımı

Mülkiyet Sahipliği	N	%
Hiçbir mülkü yok	81	16,5
Bir evi var	242	49,2
Birden fazla mülkü var (ev, yazlık ev, dükkân, arazi, v.d.)	169	34,3
Toplam	492	100

Tablo 12. Katılımcıların otomobil sahipliğine göre dağılımı

Otomobil Sahipliği	N	%
Kendisine ve/veya eşine ait otomobil var	141	29,1
Hanede yaşayan çocuk/çocuklarına ait otomobil var	60	12,4
Otomobilleri yok	284	58,6
Toplam	485	100

Büyük bir bölümü (%77) eski ve yeni yapılaşmaya sahip apartmanlarda yaşamaktadır. Bunlar arasında, 2000 öncesinde yapılaşmış ve muh-

temelen depreme dayanıksız binalarda oturanların oranı %61,2'dir. Gecekondu (%6,4) veya müstakil ev (%6,4) gibi bağımsız yapılarda oturanlar %7'yi geçmemektedir.

Tablo 13. Katılımcıların yaşadığı konutun türüne göre dağılımı

Konutun Türü	N	%
2000 ve öncesi yapılmış apartman	286	61,2
Yeni bina /yenilenmiş apartman rezidans	74	15,8
Gecekondu	30	6,4
Müstakil ev	30	6,4
Kapalı sitede müstakil ev	3	0,6
Kapalı sitede apartman dairesi	32	6,9
Toplu konutta apartman dairesi	6	1,3
Lojman/askeri site/kooperatifte apartman dairesi	5	1,1
Diğer	1	0,2
Toplam	467	100

Katılımcılar %88 gibi belirgin bir oranla aktif olarak çalışmamaktadırlar. Kadın katılımcıların ekseriyeti %95,3'ü çalışmadığını belirtirken, erkekler arasında aktif olarak bir işte çalışanlar %14,1, emekli olduğu halde çalışmaya devam edenler ise %4,6 oranındadır.

Tablo 14. Katılımcıların çalışma durumuna göre dağılımı

Çalışma Durumu	N	%
Aktif Çalışıyor	42	8,4
Aktif Çalışmıyor	440	88
Emekli ve Çalışan	18	3,6
Toplam	500	100

Tablo 15. Çalışma durumuna göre katılımcıların cinsiyet dağılımı

Çalışma Durumu	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
	%	%
Aktif Çalışıyor	2,1	14,1
Aktif Çalışmıyor	95,3	81,3
Emekli ve Çalışan	2,6	4,6
Toplam	100	100

Küçük bir kümeyi oluşturan (%10) ve hala bir işte çalıştığını beyan edenler ise ağırlıklı kendi işyerinin sahibi olanlardan (%38,1) ya da kayıt dışı işlerde (%34,5) çalışanlardan oluşmaktadır.

Tablo 16. Katılımcıların çalıştığı yere göre dağılımı

Çalıştığı Yer	N	%
---------------	---	---

Özel sektörde sosyal sigortalı olarak ücretli çalışıyor	6	10,9
Özel sektörde sosyal sigortası olmadan kayıt dışı çalışıyor	19	34,5
Kamuda ücretli çalışıyor (memur, işçi, sözleşmeli)	1	1,8
Kendi işinin sahibi (0-5 çalışanlı)	18	32,7
Kendi işinin sahibi (6-10 çalışanlı)	1	1,8
Kendi işinin sahibi (11-20 çalışanlı)	1	1,8
Kendi işinin sahibi (21 ve üzeri çalışanlı)	1	1,8
Herhangi bir kuruma bağlı olmadan freelance / evden çalışıyor	3	5,5
Diğer	5	9,1
Toplam	55	100

Örneklem grubunu tanımlamak için, grubun ev kadınlarından ve -erkek- emeklilerden oluştuğunu söylemek mümkündür. İşçi (%79,8), memur (%60,6) ve BAĞ-KUR (%63,6) emeklilerini ağırlıkla erkek katılımcılar oluşturur. Kadınlarda ise ev kadınlığı öne çıkar. Bu tablo şahsi gelir sahipliği ve şahsi gelir kaynaklarına dair sorgulamalarda da yeniden ortaya çıkar. Katılımcıların %83,8'i şahsi geliri olduğunu beyan etmiş ve gelir kaynakları açısından en yüksek oranda (%64,6) emekli maaşları işaret edilmiştir. Şahsi gelir sahipliğinin cinsiyet temelindeki dağılımı ile şahsi gelir kaynaklarına dair veriler birlikte değerlendirildiğinde, örneklem grubundaki erkeklerin büyük oranda emekli maaşına sahip olduğu kadınlarda ise ev kadınlığının hakim olduğu görülmektedir.

Tablo 17. Katılımcıların çalışmama nedenlerine göre cinsiyet düzeyindeki dağılım

Çalışmama Nedeni	Cinsiyet		
	Kadın %	Erkek %	Toplam %
İşçi emeklisi	20,2	79,8	100
Memur emeklisi	39,4	60,6	100
BAĞ-KUR emeklisi	36,4	63,6	100
Malulen emekli	81,8	18,2	100
Çalışmadan geçinmesine yetecek maddi birikimi var	33,3	66,7	100
Çalışmasına engel hastalığı var	37,5	62,5	100
İş arıyor ama bulamıyor	0	100,0	100
İşten çıkarıldı	0	100,0	100
Ev kadını	100	0	100
İşçi emeklisi	20,2	79,8	100
Toplam	39,4	60,6	100

Tablo 18. Katılımcıların şahsi gelir sahipliğine göre dağılımı

Şahsi Gelir Sahipliği	N	%
Şahsi geliri var	420	83,8
Şahsi geliri yok	81	16,2
Toplam	501	100
Kayıp Veri	1	

Tablo 19. Katılımcıların şahsi gelir kaynaklarına göre dağılımı

Şahsi Gelirin Kaynağı	N (Yanıt- lar)	%
Çalıştığı işten geliri-kazancı var	40	8
Kendi emekli maaşı var	323	64,6
Dul-yetim aylığı var	70	14
Kira – faiz gibi rant gelirleri var	57	11,4
Köyündeki tarım ve diğer faaliyetlerden gelen ayni ve nakdi gelirleri var	3	0,2
65 yaş maaşı	6	1,2
Gazi maaşı veya engelli maaşı var	1	0,2
Toplam	500	100

Tablo 20. Şahsi gelir sahipliğine göre katılımcıların cinsiyetine ilişkin dağılım

Şahsi Gelir Sahipliği	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
Şahsi geliri var	68,5	97,7
Şahsi geliri yok	31,5	2,3
Toplam	100	100

Pandemi Karşısında Toplumsal Dayanıklılık Kaynakları

Bir Dayanıklılık Kaynağı Olarak: Hane ve Aile

Hane dokusuna yönelik aktardığımız veriler hatırlanırsa, yaşanan konutun mülkiyet sahipliğinden bağımsız olarak araştırmaya katılan 65 yaş ve üzeri nüfusun dörtte üçü kendi evinde yaşamaktaydı. Buna %17,2 oranındaki yalnız yaşayan grup eklendiğinde ekseriyeti (%91,4) başkalarının değil kendi hanelerinde yaşamaktaydı. Buna paralel olarak yine katılımcıların neredeyse tamamının (%94,6) kendisine ait veya eşiyle paylaştığı bağımsız bir odası vardı. Katılımcıların yarıya yakını (%48,5) salgında

kendi evlerinden başka bir yerde yaşamak istemediğini belirtmiştir. Yalnız yaşayanlara sorulan, bu dönemde evde yalnız kalmak yerine kurumsal bakım hizmetlerinin sunulacağı bir huzurevinde olmak isteyip istemediklerine dair soruya verdikleri %95 oranındaki hayır yanıtı dikkat çekmektedir. Bu yanıt, Türkiye’de 65 yaş ve üzeri gruplarda huzurevi/yaşlılar evi gibi kurumların yaşlılıkta güçlü bir bakım alternatifi olmadığını göstermektedir. İstanbul’da orta ve alt orta sınıflarda yoğunlaşan örneklem kümesi, başkasına bağımlı olmadıkları barınma koşullarını bir dayanıklılık unsuru olarak belirtmiştir.

65 yaş ve üzerindeki bu kuşak çocuk sahipliği açısından, ağırlıkla iki-üç çocuğa sahip olmak üzere, geniş aileden çekirdek aileye geçişi deneyimleyen ve üreten kuşaktır. Kentlerdeki daha genç yaş grupları arasında giderek azalan çocuk sahipliği 65 yaş üstü gruplarda iki çocuğun üzerinde ortalanırken bu durum evli, eşyle ve /veya çocuklarıyla yaşayanların sayısına da yansımıştı. Katılımcıların, 65 yaş ve üstüne tam sokağa çıkma yasağı uygulandığı dönemde temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları sorusuna verdikleri yanıtlarda, bu süreçte kamu kurumlarının değil, aile ve sosyal ilişkilerin devrede olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Sokağa çıkma yasağı sürecinde hanede bir yakınıyla birlikte yaşayan %39,2 oranındaki katılımcı ihtiyaçlarını hanedeki sokağa çıkabilen diğer bireylerin karşıladığını; %18’i ise kendisi ya da birlikte yaşadığı kişilerin internetten alışverişle karşıladığı belirtmiştir. Örneklem grubunun %17,2’sini oluşturan yalnız yaşayan katılımcılar için sokağa çıkma yasaklarında bu grubun dayanıklılığını sağlayan toplumsal destek unsurları daha fazla önem arz etmektedir. Yalnız yaşayan 65 yaş ve üstü bireylerin ihtiyaçlarını, %37,6 oranıyla, yine çocukları, torunları ya da yeğenleri gibi aktörler eve getirerek ya da internetten sipariş vererek karşılamıştır.

Eşim alışverişimi yaptı. (...) Ben dün ilaç almaya bile gitmedim eşimi gönderdim, onun kronik hastalığı yok benim daha fazla hastalığım var diye. [G2: 66, Kadın, Eşyle Yaşayan]

(Çocukları için) Onlar internet üzerinden online sipariş verdi. Aşağı yukarı iki aydır yiyeceğim, içeceğim online üzerinden geldi. Büyük bir mağazadan sipariş verdiler, onlar getirdi. Her şeyimi; etimi, sütümü, meyvemi, sebzemi getirdiler. [G31: 66, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Marketten gelen ürünleri manevi oğlum, kızım getiriyordu orada birkaç saat kapıda duruyordu ondan sonra da elime eldiveni giyi-

yordum ağzıma maskemi takıyordum mutfığa getiriyordum. Birkaç saat de burada duruyordu artık ne alındıysa sirkeli sularla iki-üç saat sularda dura dura yıkıyor yıkıyor ondan sonra dolabına koyuyordum. [G19: 74, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Sağlık, gıda, hijyen gibi salgın döneminde kritik biçimde önem arz eden ihtiyaçların yanı sıra ulaşım, hastalıktan korunma veya hastalıkla ilgili bilgi edinme, resmi iş/işlemler gibi diğer hususlarda da kurumsal desteklerden ziyade ailenin devrede olduğu görülmektedir.

Benim uykusuzluğumu gidermek için ilaçları filan önerdiler. Aldılar. [G10: 69, Erkek, Çocuğu ve Eşiyle Yaşayan]

(Çocuklarım) Vitamin ve maske sipariş ettiler. [G1: 67, Erkek, Eşiyle Yaşayan]

Oğlumun sayesinde gittik arabayla aldı, kendi arabasıyla götürdü [G44: 70, Erkek, Eşiyle Yaşayan].

Taksiyle gidiyorum tedaviye ya da kızım beni götürüyor. [G6: 79, Erkek, Yalnız Yaşayan]

Bir Dayanıklılık Kaynağı Olarak: Yerel-Sosyal Ağlar

Aileden hemen sonra gelen ve dayanıklılığı artıran en önemli mekanizmalar yerel sosyal ağlar-bağlantılardır. Katılımcıların %81,6'sı daha önce belirttiğimiz gibi İstanbul dışı doğumluydu. Bu bilgi, İstanbul'da 65 yaş ve üzeri nüfusun çoğunun çocukluk ya da gençlik yıllarında bir göç hikayesine sahip olduğuna işaret eder. 1950'li yıllardan itibaren hızlanan iç göçlerle tarımsal üretimden koparak kentlere gelen kırsal nüfusun kırla ilişkisi uzun yıllar devam etmiştir. Bu ilişki akrabalık ve hemşerilik üzerinden geleneksel dayanışma / sosyal destek biçimlerinin de sürmesine neden olmuştur. Bu ilişkilerin yaşlılıkta dayanıklılığı artıran bir unsur olarak işlediği ortaya çıkmıştır. 65 yaş ve üzeri nüfusun aile dışındaki sosyal ilişkilerinde birinci sırayı akrabaları almaktadır. Diğer yandan kentlerin modern konut alanlarında giderek azalan komşuluk ilişkilerine karşın komşuluğun 65 yaş ve üzeri için hala güçlü olduğunu ortaya çıkmıştır. Kırsal kültürün önemli bir parçası olan yerel topluluk içinde yardımlaşma, bu yaş grubu için komşuluğu önemli bir sosyal destek mekanizması haline getirmektedir. Araştırmada güçlü komşuluk ilişkileri yaşlı nüfus için önemli bir toplumsal dayanıklılık kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. Bu sonuç komşuluk ilişkilerini azaltan mekânsal planlama ve konut sunum biçimlerinin, yaşlıların toplumsal dayanıklılık kaynaklarını azaltan

bir unsur olarak kamu otoritelerince dikkate alınması gereğine dikkati çekmektedir.

Mesela alt komşum var. Karı koca çocuklar onlar bana çok yardımcı oldular. Beni dışarı çıkarmadılar. M....(*kişi ismi*) Teyze biz alırız, biz getiririz diye. İhtiyacım olan şeyleri onlar da getirdiler. [G31: 66, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Alıyoruz. Kapıcımız işte genç, onlar karı koca Allah razı olsun. Bir gün sıkıntım yok yani. Anne anne dışarı çıkma. Oğlum benim bir oğlum daha var diyorum burada. [G34: 81, Kadın, Yalnız Yaşayan].

Sokağa çıkma yasaklarında sağlık ve beslenme ile ilgili temel ihtiyaçların karşılanmasında semt eczaneleri, mahalle esnafı (kasap, bakkal, manav gibi) apartman görevlisi, aile hekimi gibi mahalli unsurlar da destek unsurları olarak işlemiştir. Pandemi ve sonrasındaki dönemle dijital alışveriş alışkanlıkları ve tedarik ağları radikal düzeyde yaygınlaşsa da dijital teknolojileri kullanmada genç kuşaklar kadar yetkin olmayan yaşlı nüfus (Binark, 2020, ss.24-35) için bu mahalli aktörlerin varlığı ve desteği bir dayanıklılık kaynağına dönüşmüştür. Mahalle esnafının yaşlı müşterilerinin ihtiyaçlarını takip ve tedarik ettiği bu ihtiyaçların giderilmesini zaman zaman gönüllü olarak üstlendikleri aktarılmıştır. Bu nedenle semt-mahalle esnafının yaşlı nüfusa destek politikalarının planlanmasında değerlendirilmesi gereken aktörler olduğu söylenebilir.

Tansiyon ilaçlarını biliyorsunuz eczacılar eve getirdi, raporlu olduğu için. Bir sıkıntımız olmadı o konuda. [G9: 66, Kadın, Çocuğu ve Eşiyle Yaşayan]

Bir tanıdık kızımız vardı. Burada eczanede çalışıyor. Komşumun kızı, ona söyledim. İlaçlarım bittikçe veriyorlar. O getirdi bana. [G21: 74, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Öksürük oldu, uykusuzluk sendromu yaşadığım zaman. Aile hekimini aradım, o da dedi ki psikolojik durumdandır geçer dedi. Birkaç tane ilaç tavsiye etti. [G10: 69, Erkek, Çocuğu ve Eşiyle Yaşayan].

Mahalle ve komşuluk ilişkileri yalnız yaşayan yaşlılar açısından belki de daha kritik bir önem taşır. Örneğin; geleneksel mahalle yapısının olduğu semtlerin dışında kalan kapalı sitelerde ve site yönetiminin profesyonel şirketlerde olduğu konut sistemlerinde yalnız yaşayan yaşlılar yerel sosyal ağların destek akışından mahrum kalmış ve pandemi sürecini “yapayalnızlık” (Öğütler, 2021, s.38) olarak deneyimlemişlerdir.

Vallahi çok yalnız kaldım. Komşum bile gelmedi. Apartman görevlileri bile gelmedi. Ben 14. katta oturduğum için asansöre de güvenip inip çıkmadım. Hep evin içinde kaldım tek başıma yeğenim geldi. Kapıdan ihtiyaçlarımı verdi. Merhaba dedi gitti içeri girdim. Öbür yeğenim geldi o da ne ihtiyacım varsa getirdi, yerlerine koydu o da gitti. Zaten kuzenlerim onlar da 65 yaş üstü onlar da gelemediler. Yasaklar bitince babalar günü abimle buluştuk. Kız kardeşime gittim. O da yakın oturuyor. Bahçede buluştuk. Ondan sonra da artık kalktı ya yasaklar, eve geldiler, evde kendim pişirdim yemeğimi yeğenim pişirdi getirdi. [G14: 82, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Yalnızlık zorladı. Tek yaşadığım için yalnızlık zorladı. Evde çok yalnızlık yaşadım. [G6: 79, Erkek, Yalnız Yaşayan]

Aile ve Yerel Sosyal Ağların Yükselişinde Kadınların Konumu

Salgın sürecinde kapatılmalarla büyük kitlelerin kamusal alanlar yerine eve çekilmesi, aile ve çeperindeki yerel sosyal ağların dayanıklılık mekanizmaları olarak öne çıkması, eş zamanlı olarak kadınların iş yüklerini farklı düzlemlerde arttırmıştır. Sağlık ve gıda ihtiyaçlarının tedarigi ile hijyen koşullarının sağlanmasında ailedeki kız çocukları/gelinler gibi daha genç kuşaktan kadınların hem ihtiyaçların karşılanmasında hem de sevk edilmesinde merkezi rol oynadığı aktarımlardan anlaşılmaktadır. Salgındaki iş bölümünü içeren anlatılarda sıklıkla anılan aktörler “kadınlardır.” Kendi hanelerinin ve hatta diğer hanelerdeki kişilerin (komşular, kendi ebeveynleri ya da çocukları gibi) sağlık, temizlik, çocuk-yaşlı bakımı, ilaç ve gıda ihtiyaçlarının tedarigi, eğitim gibi birçok farklı farklı ihtiyacının giderilmesi ve organize edilmesi kadınlar tarafından eşitsiz biçimde üstlenilmiştir. Erkek katılımcıların %86,6'sı salgın sonrasında hane içindeki sorumluluklarında bir değişim olmadığını ya da azaldığını belirtmiştir.

Ev işleri kısmında en çok sıkıntı yaşayan emek harcayan eşim oldu. Normalde biz iki kişiyiz. Günlük yiyecek açısından baktığımızda çok fazla bir şey yoktu. Ama anne babanın yanında olması nedeniyle düzenli olarak üç öğün yemek yapmak zorunda kaldı. Dolayısıyla bu işin yükünü en fazla eşim ve kayınvalidem yaşadı. Tabii en çok yorulan onlar oldu. [G8: 65, Erkek, Eşiyile Yaşayan]

Kim yapıyor, bazen kavga ediyoruz o makineyi çalıştırıyor, ben de evde oluyorum, kavga ediyoruz. [G23: 78, Erkek, Eşiyile Yaşayan]

Kadınların salgın karşısındaki dayanıklılık durumlarına ilişkin bir başka gözlem ise iş yükünün zorluk ve ağırlığını dışında, yasakların tam olarak uygulandığı kapatılma dönemlerinde; “boş” zamanın yönetimi, sosyal ve fiziksel kısıtlamalar sonucunda sosyalleşememe gibi yeni koşullar karşısında erkeklere göre daha dirençli olmalarıdır. Erkek katılımcıların dışarda sosyalleşme ve kamusal alanda var olma normları kapatılma ile ortadan kalkmıştır. Modern toplumdaki iş bölümü ve zaman yapıları ile ilişkili (Lefebvre, 2010, ss.37-40) olarak eve kapanma erkekler için “boşlukta olma ve hareketsizlik” ile eşdeğerken, kadınların “boş zamanı üretken zamana dönüştürme” yatkınlık ve stratejileri erkeklere göre daha yüksektir.

Bir Dayanıklılık Kaynağı Olarak Geçmiş Birikimler ve Sosyal Güvenceler

65 yaş ve üzeri nüfus için, sabit gelir ve konut sahipliği, maddi unsurlar açısından, iki önemli dayanıklılık kaynağıdır. Katılımcıların % 49,2'si oturduğu evin sahibi iken, % 34,3'ünün birden fazla mülkü (yazlık ev, köy evi, dükkân, arsa vd.) vardı. Toplamda katılımcıların %83,5'i en az bir ev sahibiydi. Hiçbir mülkü olmayan katılımcılar ise ağırlıklı çocuklarıyla, onların kiracı ya da ev sahibi oldukları evlerde onlarla yaşamaktaydı. İstanbul'da 65 yaş üstünün ev sahipliği daha genç yaş gruplarına göre daha yüksektir. Bu durum 1950'lerden 1980'lere kadar farklı toplumsal sınıfların konut sahibi olduğu konut üretim biçimlerinin (gecekondular, arsa payı karşılığı üretilen düşük maliyetli apartmanlar, kooperatifler, yapı malzemesi ucuz müstakil evler ve az sayıda sosyal konut gibi) -bugün depreme dayanıksız bir konut stokunu oluştursalar da- bir kuşağı gelir ve tasarruflarıyla ev sahibi yapan bir konut edinme sistemi olduğu bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %61,2'sinin 2000 yılı öncesinde yapılan konutlarda yaşıyor olmaları bu tespitleri desteklemektedir.

Yaşlı nüfusun ağırlıklı olarak kendi mülkleri olan evlerde yaşıyor olmaları onların bağımlılık düzeylerini azalttığı gibi pandemi sürecinde baş gösteren konut krizinden ve belirsizlik ortamından onları korumuş ve bir sosyal güvence işlevi görmüştür. Gelir kayıpları yaşayan yoksul ailelerde ev birleştirmelerinin yaşandığı bilinmektedir. Araştırma kapsamında evlerini birleştiren az sayıda katılımcı vardır. İkinci mülk olarak yazlık ya da köy evine sahip olanlar bu ikincil konutlarını özellikle salgın riskinin nispeten azaldığı yaz aylarında bir sığınak ve kaçış yeri olarak kullanmışlar-

dır. Ayrıca nüfus yoğunlaşmasının daha az olduğu, deniz ulaşımının etkin olduğu ya da hâkim konut dokusunun bahçeli müstakil evler olduğu (gecekondu, bahçeli evler veya villa tipi konutlar gibi) mahalle ya da semtlerde konut veya diğer mekânsal nitelikler salgın karşısında olumsal etkiler sağlamıştır.

Yer yer dediğim gibi bizim burada deniz ulaşımı var. Deniz ulaşımı çok iyi. En üst kata çıkınca orada hava alıyorsunuz. Kalabalık oluyor belli saatlerde. Ben buradan Beşiktaş'a Karaköy'e gidiyorum. Vapurla gidiyorum orada yürüyerek parka bahçeye yaz da olduğu için yürüyerek hiçbir sıkıntı çekmeden evime dönüyorum. Aynı şekilde. [G30: 76, Erkek, Eşyle Yaşayan]

Burada küçük bir evimiz var. Geçen sene almıştık iyi ki de almışız. 15-20 gün en fazla kalırım diyordum tam üç buçuk ay kaldım. Bir hafta daha kalacağız ve dört ay olacak. [G29: 68, Erkek, Eşyle Yaşayan]

Konut sahipliği gibi katılımcılar arasındaki şahsi gelir sahipliği oranının yüksek olması (%83,8) bir diğer güvence unsuru olarak karşımıza çıkmıştır. Şahsi gelire sahip olanların büyük bir bölümü (%64,3) emekli maaşına sahiptir. Diğer gelir kaynakları arasında dul-yetim aylığı (%13,9) ve kira-faiz gibi rant gelirleri (%11,4) yer alır. Ayrıca yaşlılık maaşı, gazi maaşı, engelli maaşı alan küçük bir grup vardır. Katılımcıların büyük bir kısmı haneye giren (emekli) maaşlarıyla geçindiklerini ifade etmiştir. Şahsi gelirin kaynaklarının cinsiyet açısından dağılımına bakıldığında 65 yaş üstü kadınların ekonomik bağımlılıkları belirginleşmektedir. Şahsi geliri olmayanların cinsiyete göre dağılımında kadınların %91,4'ü şahsi gelire sahip olmadığı görülmüştür. Bu grupta yer alan kadınların % 66,3'ü eşinin kazancı, % 10,1'i çocuklarının kazancı, % 7,9'u akraba ve komşularının yardımları ve %5,6'sı da sosyal yardım ödeneği ile yaşamlarını sürdürmektedir. Şahsi gelir sahibi kadınların gelir kaynakları temel olarak dul-yetim aylığı gibi eş ya da babalarından kalan maaşlara dayanmaktadır. 502 kişilik örnekleme, aktif çalışma hayatının içinde olanların sayısı sadece 55'tir. Çalışmayanların %66,2'si emekli olduğu için %29,5'i ev kadını olduğu için çalışmadığını belirtmiştir. Bir işte aktif olarak çalışmaya devam edenler ağırlıklı olarak erkeklerdir. Gelir, gelir kaynakları ve çalışma durumuna yönelik bu veriler İstanbul'da 65 yaş ve üzeri nüfusun çok büyük oranda çalışma hayatının dışında kaldığını göstermektedir.

Biz her ne kadar emekli olsak da çeşitli iş fırsatlarımız oluyordu. Çevrede inşaat mühendisi olmak ya da farklı şeylerde. COVID nedeniyle o tür gelirlerimiz olmadı. [G46: 70, Erkek, Eşiyle Yaşayan].

Konut sahipliğinin nispeten yüksek olması ve gelirin kaynağının esas olarak emekli maaşlarına dayanması bir önceki çalışma rejimine dair işaretle sunmaktadır. 65 yaş üzerindeki kuşağa üye erkekler sabit, güveneli, kalıcı işlerle bir emeklilik sistemine dahil olarak evin geçimini sağlamak üzere üretim ilişkilerinde konumlanmışlardır. Aynı kuşağa mensup kadınlar ise ev işleri-bakım sorumluluklarıyla yeniden üretim alanında kalmış, tasarruflar sağlayarak hane geçimine ve birikimlerine katkı sunmuşlardır. Bu güvenceler pandemi süresinde ve sonrasında yaşanan iş kayıpları ve işsizlik, yüksek kira artışları, kapanmalardan kaynaklanan geçim sorunları gibi radikal sonuçlardan onları korumuştur. Ekonomik olarak majör bir kayba uğramasalar da doğrudan veya dolaylı olarak gelir kayıpları söz konusu olmuştur. Doğrudan kayıpların nedenleri arasında, beslenme, sağlık ve hijyen harcamalarının artması, birlikte yaşadıkları hane halkı üyelerinin iş- gelir kaybına uğraması yer alır. Doğrudan kayıplar arasında yer alan alışveriş giderlerinin artmasının nedeni olarak ucuz ve hesaplı alışveriş olanaklarının kapatılmaları dolayısıyla daralması yer alır. Sokağa çıkma yasaklarında alışverişlerini kendileri yapamadığı için, çocukları, komşuları ya da apartman görevlisi gibi üçüncü kişilerin yapmasından şikâyet eden kadın katılımcılar, alışverişini kendileri yapamadıkları için daha kötü malzemeleri daha pahalı almak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Özellikle bu kuşağa mensup kadınlar düşük gelirli hanelerin geçim stratejilerinde güçlü becerilere/taktiklere ve tasarruf kültürüne aynı yaş grubundaki erkeklere ve daha genç yaş gruplarındaki kadın ve erkeklere göre sahiptir. Bunun nedenlerinden biri de bu kuşağın kadınlarına haneye giren gelire aileyi geçindirme görevi verilmiş olmasıdır.

Masraflarım ne arttı ne azaldı. (...) İlaçlarım zaten devlet tarafından ödeniyor. Kesilen kesiliyor da maaşımızdan. Masraflarda ne artma ne azalma oldu [G31: 66, Kadın, Yalnız Yaşayan].

Temel gıdalara ve hijyen için şeylerine sabun deterjan, temizlik maddeleri ne işte ne bileyim kolonya bunlara şey yaptık daha bir ağırlık vermeye çalıştık. Suyu daha çok kullandık. İşte balıktır ettir sebzedir meyvedir eskiden daha çok el olanaklarımız ölçüsünde. Onun içinde şöyle bir tasarruf masarruf hiçbir şeyde olmadı. Biz dediğim gibi yaşamızda kavruluyoruz, bir sıkıntı da yaşamadık. [G30: 76, Erkek, Eşiyle Yaşayan]

Gıda arttı. Çünkü dediğim gibi eskiden daha ucuz yollarla gıda temin ederken şu anda pahalı yöntemlerle gıda temin etmek zorunda kalıyoruz. Pandemi dönemi ile beraber enflasyon oranının etkisi gıda da artış oldu ve benim giderlerine baktığımızda diğer giderlerin düşerken gıda giderleri çok yukarıya çıkmaya başladı. [G42: 66, Erkek, Eşiyle Yaşayan].

Kendilerinden ayrı yaşayan çocuklarının gelir kaybına uğraması nedeniyle onlara destek olmak zorunda kalmak ya da onlardan destek alamamak da dolaylı kayıplardır. Salgının yarattığı yoksullaşma ve gelir kayıplarında, hane geliri düştükçe doğrudan veya dolaylı maddi kayıplar yaşadığını söyleyen katılımcıların da oranının arttığı görülmüş; hanenin sınıfsal kompozisyonunun benzer niteliklerle kuşaklararası sürdürdüğü izlenmiştir. Nispi olarak sosyal güvencelere sahip ve bir miktar tasarrufları olan bazı 65 yaş ve üstü ebeveynler, salgın sürecinde çocuklarının bakım sorumluluklarına, mali kayıplarına ve ekonomik ihtiyaçlarına da destek olmuşlardır.

Tasarruf edemedik. Birikimimiz de gitti. Oğlumuzu da destek olduk. Buradan da gitti. [G15: 72, Kadın, Eşi Çocukları ve Torunlarıyla Yaşayan]

Oğlum spor salonunda hoca. Spor salonu kapalı şu anda. Onlara para veriyoruz. Aile içi dayanışma tabii ki var. [G3: 71, Erkek, Eşiyle Yaşayan]

Salgın nedeniyle işini kaybeden, gelirlerinde azalma olan çocuklarının deneyimledikleri zararlar 65 yaş ve üzerindeki bazı katılımcılar tarafından üstlenilmiş bir bakıma kuşaklararası güvence transferleri söz konusu olmuştur. Bu bağlamda 65 ve üstü nüfustan sonraki kuşakların güvencesiz ve esnek çalışma rejiminde ebeveynlerinin desteğine daha çok ihtiyaç duyacaklarına dair ipuçları da bu araştırmada ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Salgınla mevcut eşitsizliklerin derinleşmesi, küresel ölçekte devletlerin riskler ve tehditler karşısında çözülmüş olması, özgürlüklerin yerine hızla güvenlik politikalarına geçilebileceği gibi var olan birçok görünüm belirginleşti. Bu durum yeni sorgulamaları ve tartışmaları beraberinde getirdi. Birçok analiz ve araştırma salgınla dünyanın “çoklu krizler çağında” olduğu analizinde uzlaştı. Yapılan çalışmalarda bir başka ortak tespit salgının deneyimleme biçimlerimizin ya da kırılabilirlik düzeylerimizin salgın

öncesi koşullar tarafından şekillenmekte olduğuydu. Son olarak ise dünya düzleminde refah rejiminin ve bakım politikalarının yönünün ne olacağına yönelik tartışmalar önem kazandı.

Salgının başlangıcında hem sağlık otoriteleri hem de kamu kurumlarındaki karar vericiler açısından odağa konulan ve temel kısıtlama-yasaklar sürecine esas olarak maruz kalan 65 yaş üstü nüfus pandemini yarattığı sonuçlardan sınıfsal kompozisyonları bağlamında farklı biçimlerde etkilendiler. Maddi sermayeleri güçlü olanların bir şekilde ihtiyaçlarını görece hizmetleri satın alabilmeleri krizden daha az etkilenmelerini sağlarken en yoksul olan için pandemi büyük bir yıkıma dönüşmüştür. Bu çalışmanın da ele almaya çalıştığı gibi, kurumsal ve kamusal desteklerin yeterli olmadığı koşullarda İstanbul'da yaşayan 65 yaş üstündeki nüfusun pandemi deneyimi toplumsal ve bireysel dayanıklılık mekanizmaları çerçevesinde şekillendi. Pandemiyle birlikte oluşan sağlık kaygıları ve sorunları, kapatılma, dışlanma, gündelik yaşam alışkanlıklarında oluşan farklılıklar gibi salgın sürecine içkin deneyimlerin ötesinde dayanıklılık ve baş etme kapasiteleri bireysel ve toplumsal mekanizmalar etrafında şekillendi. Bu bağlamda pandemi sürecinde en dayanıksız toplumsal kesimler bu toplumsal destek ağlarına-ilişkilerine ve/veya maddi olanaklara sahip olmayanlar olmuştur.

Salgın deneyiminde 65 yaş ve üzerindeki dayanıklı kılan en önemli toplumsal kaynağın bu kuşağın da dahil ve taşıyıcısı olduğu hane halkı yapısı ve aile bağları-ilişkileri olduğu ortaya çıkmaktadır. 65 yaş altı aile bireyleriyle birlikte yaşayan yaşlılar, ayrı evde yaşasalar da ebeveynlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek çocukları, torunları ve yakınları olanlar pandemi sürecinde çekirdek/geniş ailenin desteklerini alarak temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu tabloyu destekleyecek şekilde, komşular, mahalle esnafı, akrabalar gibi mahalli ve ikincil sosyal ağların dayanıklılık mekanizması olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bakım konusunda yerel-toplumsal ağların ve mekânsal politikaların bu bağlamda desteklenmesi yönünde politikaların geliştirilmesini gerektiğini göstermektedir.

Hane ve ailenin merkeziliğinin bir diğer sonucu bakım yüklerinin toplumsal cinsiyet temelinde şekillenmesi ve içerdiği eşitsizliklerdir. Araştırmaya dahil olan 65 yaş üzerindeki kadınlar gelir-mülkiyet sahipliği açısından erkeklere göre güvencesiz bir konumda olup bu bakımdan erkeklere bağımlıdır. Pandemi sürecindeki tüm bakım ve düzenleme görevleri kadınlar tarafından üstlenilmiş, kadınlar bu yüklerle birlikte salgın sürecini deneyimlemiştir. Ancak diğer taraftan küresel düzeyde yaşanan bu

kriz karşısında kadınların bir anlamda daha dirençli ve dayanaklı oldukları da izlenmektedir. Bu ikili durum karşısında kadınların dayanıklılık kaynaklarından beslenen kurumsal düzenlemelerin üretilmesi gerekmektedir.

Pandemi ve yarattığı ekonomik kriz ortamında araştırma kapsamında yer alan İstanbul'daki 65 yaş ve üzerindeki nüfusun tarihsel olarak dahil olduğu çalışma rejimi ve birikimlere dair politikalar emeklilik gibi sabit gelirlerin ve -bir sosyal güvence işlevi ile- konut sahibi olmanın bu türden bir kriz karşısında kritik düzeyde önemli olacağını göstermiştir. İnşaat ve finans sektörleri eliyle yönlendirilen barınma-konut politikalarının yarattığı riskler bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan yaşlılık da dahil olmak üzere farklı sosyal gruplar açısından temel gelirin sosyal risklere karşı koruyucu olacağı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada gözlemlenen bir diğer dikkat çekici sonuç emeklilik maaşlarıyla geçinen yaşlıların işsizlik ve gelir kayıplarıyla karşılaşan çocuklarıyla birikim ve gelirlerini paylaşmak zorunda kalmış olmalarıdır. Geleceğin güvencesiz ve belirsiz dünyası açısından sosyal ve ekonomik risklere karşı daha savunmasız olan genç kuşakların kendilerinden önceki kuşakların sahip olduğu sosyal ve kurumsal desteklere başvurması geçim, barınma, bakım gibi temel haklar ve ihtiyaçlar alanında yeni bir paradigmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Extended Abstract

Resilience Resources of the Elderly Population in Istanbul During the Pandemic

This study examines the social resilience resources of the population aged 65 and over living in Istanbul against the COVID-19 pandemic and the coping mechanisms of this group with a social crisis such as a pandemic. As in the rest of the world, the COVID-19 pandemic has affected and focused on the population aged 65 and over, which is in the most important risk group in Istanbul. However, in this study, individuals aged 65 and over are not considered as a homogeneous risky age group, but as a conditional risky age group. In this way, it was tried to reveal the reasons behind the fact that the pandemic did not affect all individuals aged 65 and over to the same extent, related to social-economic-spatial-cultural-familial-gender roles.

Since we did not have sufficient data on the position and resilience of the elderly in Istanbul during the research period, the methodological framework adopted was a mixed method that allows for the collection of extensive quantitative data (extensive/scanning) and intensive-focused data collection (intensive/focusing) in understanding the phenomenon. In the collection of quantitative data, a fully structured questionnaire consisting of 95 questions was applied to 502 participants consisting of men and women aged 65 and over in neighborhoods where different income groups are concentrated in different districts of Istanbul. Qualitative data was collected through a semi-structured questionnaire designed by the project team. Interviews were conducted predominantly face-to-face or via telephone interviews in line with the preferences of the participants. All 50 people interviewed in the collection of qualitative data were participants in the quantitative research. In this period when the pandemic was experienced as a live process, interviews were conducted to examine the numerical data collected with a fully structured questionnaire and to analyze the processes and relationships in the general picture presented by the numerical data.

Widespread/quantitative data was collected with a fully structured questionnaire consisting of 95 questions. In this axis of the research, the population of the research consists of the male and female population aged 65 and over in Istanbul. Two main criteria were used for the sample selected from this population. The first criterion is the density rates in the current COVID-19 case spatial distribution maps published by the Ministry of Health, and the second is the spatial density of the population aged 65 and over in Istanbul. Based on these two main criteria, the study was conducted with people from 10 different districts of Istanbul (Ataşehir, Bayrampaşa, Büyükçekmece, Esenler, Kadıköy, Kartal, Maltepe, Pendik, Sarıyer, Üsküdar) with different socio-spatial characteristics and welfare levels.

For the purpose of this article, we focus on the findings of the research on social resilience and coping mechanisms. The pandemic experience of the population over the age of 65 living in Istanbul under conditions where institutional and public support is not sufficient has been shaped within the framework of social and individual resilience mechanisms. In this context, it has been observed that the sources of resilience for the population aged 65 and over are mainly family relations, local and social actors, and the social security and economic savings of this generation. It is understood that these mechanisms and actors are critically effective in meeting the basic needs of the elderly population and preventing major social disruptions in the pandemic, especially during the pandemic process when public and institutional supports are weak.

It is revealed that the most important social resource that makes those aged 65 and over resilient in the pandemic experience is the household structure and family ties-relationships that this generation is also a part of and a carrier of. In support of this picture, it is understood that local and secondary social networks such as neighbors, neighborhood tradesmen and relatives function as resilience mechanisms. Another consequence of the centrality of the household and family is the gender-based shaping of care burdens and the inequalities it involves. All care and organizational tasks during the pandemic were undertaken by women, and women experienced the pandemic with these burdens. The fact that participants over 65 years of age had a fixed and basic income with their pensions, and that the need for housing was solved through housing ownership based on past savings, protected them from the severe consequences of the pandemic.

Kaynakça/References

- Arun, Ö. (2011, Kasım 18-20). *Aging in Turkey: profiles of the next generation of older adults*. [Konferans bildirisi]. Gerontological Society of America (Gsa) 64th Annual Scientific Meeting, (51), (s.114).
- Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye’de yaşlılık ve eşitsizlik. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 6(2), 29- 48. <https://doi:10.13114/MJH.2016.287>
- Arun, Ö. (2018). Türkiye’de yaşlanma çalışmaları dün, bugün, yarın. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(2), <https://doi:41-61.10.13114/MJH.2018.409>
- Azevedo, J. P., Hasan, A., ve Goldemberg, D. (2020). *Simulating the potential impacts of Covid-19 school closures on schooling and learning outcomes: a set of global estimates*. World Bank. (Policy Research Working Paper). <https://pubdocs.worldbank.org/en/798061592482682799/covid-and-education-June17-r6.pdf>
- Başer, O. (2020, Nisan 9). *Sıkışıklık endeksi ve korona virüs yayılma riski*. Medium. <https://onurbaser.medium.com/s%C4%B1k%C4%B1%C5%9F%C4%B1k%C4%B1k-endeksi-ve-korona-vir%C3%BCs-yay%C4%B1lma-riski-4dfa3863819a>
- Bernard, M., ve Scharf, T. (2007). *Critical perspectives on ageing societies*. Policy Press.
- Binark, F.M. (2020) Covid-19 sürecinde yaşlıların enformasyon arayışı ve enformasyon değerlendirilmesi. TÜBİTAK SOBAG Projesi, Proje No: 120K613. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/621487/covid-19-surecinde-yasli-larin-enformasyon-ara-yisi-ve-enformasyon-degerlendirmesi>
- GAVI (The Vaccine Alliance). (2021, Nisan 6). The next pandemic: yellow fever? <https://www.gavi.org/vaccineswork/next-pandemic/yellow-fever>
- Henry, O. (2023, Temmuz 2). Every company going remote permanently. Build Remote. <https://buildremote.co/companies/companies-going-remote-permanently>
- ILO (International Labour Organization). (2020). *COVID-19 crisis and the informal economy*. [ILO Brief]. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/--travail/documents/briefingnote/wcms_743623.pdf
- Işık, O. (2022). *Eşitsizlikler kitabı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İPA (İstanbul Planlama Ajansı). (2022). Ekonomik krizin kısılcacında: İstanbul’da geçim ve dayanışma (İstanbul Planlama Ajansı yayını). <https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2022/03/Ekonomik-Krizin-Kiskacinda-Istanbulda-Gecim-Ve-Dayanisma-Arastirmasi.pdf>
- İstanbul İstatistik Ofisi. (2020). Covid-19 pandemisinin İstanbul ekonomisine etkileri. <https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2021/08/covid-19-pandemisinin-istanbul-ekonomisine-etkileri-raporu.pdf>
- Karahan, S. (2021, Ocak 26). *Uzaktan çalışma kalıcı hale geliyor*. Habertürk Gazetesi. <https://www.haberturk.com/uzaktan-calisma-kalici-hale-geliyor-2950849-ekonomi>
- Kaya-Erdoğan, E. (2021). *Bayağı kalabalığız*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kunkel, S.R., ve Whittington, F.J. (2014). *Global aging: comparative perspectives on aging and the life course*. Springer Publishing Company
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik hayatın eleştirisi* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Muramatsu, N. ve Akiyama, H. (2011). Japan: super-aging society preparing for the future. *The Gerontologist*, 51, 425-432. <https://doi.org/10.1093/geront/gnr067>
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri* (Cilt 2). (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- OECD. (2021). *Implications of the Covid-19 pandemic for vocational education and training*. <https://doi.org/10.1787/55afea00-en>
- OXFAM. (2022a, Ocak). *Eşitsizlik öldürür*. <https://www.kedv.org.tr/public/uploads/files/raporlar/Oxfam%202022%20E%C5%9Fitsizlik%20%C3%96ld%C3%BCr%C3%BCr%20Raporu/Oxfam%202022%20Es%CC%A7itsizlik%20O%CC%88ldu%CC%88ru%CC%88r%20Raporu.pdf>
- OXFAM. (2022b). *Pandemic of greed*. <https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2022-03/Pandemic%20of%20greed-Oxfam%20media%20briefing-March2022.pdf>
- Öğütte, V.S. (2021). Yaşlılıkta baş etme stratejileri: Covid-19 sürecinde yalnız kadınlık deneyimleri. TÜBİTAK 1001 Projesi, Proje Kodu: 120K494. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/621475/yaslilikta-bas-etme-stratejileri-covid-19-surecinde-yalniz-kadinlik-deneyimleri>
- TÜİK. (2023, Mart 17). *İstatistiklerle yaşlılar 2022*. (TUİK Haber Bülteni Sayı: 49667). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Ya%C5%9Fli%C4%B1lar-2022-49667&dil=1>
- United Nations.(2020). *A UN framework for the immediate socio-economic response to Covid-19*. [Policy briefs and papers]. UN Executive Office of the Secretary-General (EOG). <https://doi.org/10.18356/420812ce-en>
- WHO. (2023a). Coronavirus (Covid-19) [Dashboard] <https://covid19.who.int/>
- WHO. (2023b, Eylül 9). *Director-General's opening remarks at the media briefing*. [Bilgilendirme açıklaması] <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-6-september-2023>
- WHO. (2023c, Eylül 9). *Director-General's opening remarks at the media briefing*. [Bilgilendirme açıklaması] <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-6-september-2023>

Esra Kaya Erdoğan

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Doktora tezini MSGSÜ Sosyoloji bölümünde tamamladı. Kent, göç ve araştırma yöntemleri çalışma alanları arasındadır. Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nde "Sosyolojiye Giriş" dersleri vermektedir. Bağımsız sosyal araştırmalarla saha çalışmaları ve yayınlarını sürdürmektedir.

Esra Kaya Erdoğan from Istanbul University, Department of Sociology. She completed his doctoral thesis at MSGSU Department of Sociology. Her research interests urban studies, migration studies and research methods. She teaches "Introduction to Sociology" at Yeni Yüzyıl University. She continues her field studies and publications with independent social research.

E-posta: esrakayaa@gmail.com